

«FJELLFLORA» I FEMTI ÅR

Av Inger Gjærevoll

Det var på slutten av 1940-årene at daværende formann i Trondhjems Turistforening, Arne Falkanger, fikk ideen om en «Fjellflora» som «skulle være til glede og nytte for dem som vandret i de skandinaviske fjellene». Ideen ble presentert for min far, Olav Gjærevoll (konservator ved DKNVS Museet) og Reidar Jørgensen (rektor ved Trondhjems borgerlige Realskole). De tente begge på ideen og sa seg villige til å utarbeide et utkast, men de forstod tidlig at illustrasjonene ville være svært viktige og spille en avgjørende rolle. Jeg tror ikke det noen gang var aktuelt med foto, derfor var det til stor glede og inspirasjon da kunstneren og plantetegneren Dagny Tande Lid ble interessert og sa seg villig til å levere samtlige illustrasjoner.

Dagny Tande Lid og Johannes Lid fotografert av Olav Gjærevoll i den botaniske hagen på Kongsvoll.

Dagny Tande Lid var utdannet ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole, og det var kanskje litt tilfeldig at hun først og fremst ble plantetegner. I 1935 ble hun ansatt på Tøyen, som vikar for Botanisk Museums botaniske tegner. Der ble hun, for her traff hun også sin framtidige mann, botanikeren Johannes Lid. Gjennom et langt liv illustrerte hun et mang-

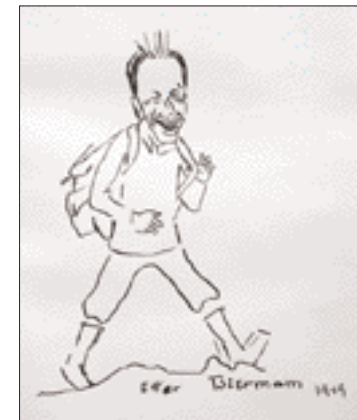
fold av floraer, både norske og utenlandske. Det ble trykket doble og enkle kort med hennes tegninger på, og i begynnelsen av 70-tallet kom hennes første diktsamling ut. Etter hvert ble det 10 samlinger, alle illustrert med vakre plantetegninger. Tegninger fra fjellfloraen er også brukt på det delikate kaffeserviset som Porsgrund Porselænsfabrik

produserte i 1972. Tias Eckhoff designet serviset, og det ble så godt mottatt at den planlagte produksjonen måtte økes betraktelig. Dagny Tande Lid hadde også flere separatutstillinger med akvareller. Hun donerte mer enn 6000 tegninger og akvareller til Botanisk Museum som har laget en permanent utstilling av hennes vakreste arbeider. De er vel verdt et besøk!

Dagny Tande Lid og far hadde et nært og godt samarbeid i mange år. Dagnys mann, Johannes Lid, gikk bort i 1971, og på oppmodning fra henne og Det Norske Samlaget tok han over ansvaret for den nye utgaven av Lids «Norsk og svensk flora» som kom i 1974 og den utvidete utgaven "Norsk, svensk, finsk flora" som kom i 1985. Det var en utstrakt korrespondanse mellom de to. Dagny Tande Lid var en dame med bestemte meninger, men hun kunne også være overstrømmende i sine kommentarer. Hun tegnet og skrev til hun ikke kunne lage rette streker lenger. Mer enn 90 år gammel opplevde hun også ensomheten på aldershjemmet. Hun skriver i et brev til far den 28.06.94, bare to måneder før han døde: «Om meg vet du kanskje at de siste 10 årene har vært triste. På pensjonisthjemmet hersker Janteloven. Hva man hadde vært eller fremdeles var ble gjenstand for misunnelsens hat. Det siste som kom ut var Kunstmappen, om hvilken en oversøster sa: «Du må endelig ikke innbille deg at du er mer enn fru Hansen i gata.» Jeg måtte ut derfra. De fikk plassert meg på Tåsen aldershjem. Ingen Jantelov, men så å si alle eldre her mangler ganske meget på forstanden. Pågangsmot har jeg vel sammen med deg. Og når jeg ser på lyspunktet i mitt flittige liv, så er det Fjellflora som jeg har sammen med deg. I mistrøstige tider ser jeg på den og vet hva du har betydd for meg. Jeg tok den for meg i går kveld og fant glede i at den lever videre så lenge det fins mennesker som elsker fjellblomster. Takk for hva du har betydd i mitt liv. Det er ikke lite. Dagny.»

Jeg besøkte Dagny Tande Lid på Tåsen aldershjem i november 1997, bare tre måneder før

hun døde. Det var både hyggelig og vemodig. Helt klar i hodet, men bitte liten og tynn satt hun der oppreist i sengen og pratet om Johannes og deres liv, om floraen deres som også var «barnet» deres, om tegnearbeidet inne og ute i felten, om fjellfloraen og om alle diktene hun hadde skrevet. Hun siterte dikt som om hun hadde bøkene i hånden. «Johannes gjorde meg aldri til floraleser, han ville lese sin bok selv. Plantetegner skulle jeg være og ikke noe annet. For hans skyld kuttet jeg forfatterskapet. De to siste årene han levde fikk han interesse for «Å nei for en vår» som var den første jeg ga ut».

Karikaturer av Reidar Jørgensen (øverst) og Olav Gjærevoll i en utklippbok sistnevnte fikk i gave.

Fjellfloraen

Det var stort sett Olav Gjærevoll som bestemte utvalget av plantene, og han skrev også tekstene. Plantenes høydegrensener hadde Reidar Jørgensen kunnskap om. Han hadde tatt sin hovedoppgave i botanikk nettopp på høydegrensene til en rekke fjellplanter. Ellers gjorde Jørgensen først og fremst det praktiske arbeidet, ikke minst kontakten med F. Bruns forlag og Aktietrykkeriet. Det var til å begynne ingen selvfølge at det var F. Bruns forlag som skulle stå som utgiver, men etter møter med dir.

Groth i Cappelens forlag, falt valget likevel på F. Brun. Selv om Cappelen kapitalmessig var Brun overlegen og sikkert kunne gjøre mer på reklamesiden, kom de ikke med et tilbud som var akseptabelt, og ikke bedre enn det Brun kunne tilby. Så ble det da et heiltrøndersk foretak med Trondhjems Turistforening, F. Bruns forlag og Aktietrykkeriet.

Jørgensen dro også til Stockholm for å undersøke muligheten for en svensk utgave, og etter et møte med et av Sveriges store forlag, Norstedt & Söner, fikk han positiv respons med det samme. Det ble også knyttet kontakt med en av Sveriges mest kjente botanikere, Sten Selander, som gjerne ville stå ansvarlig for bearbeidelsen av en svensk utgave.

Bare det å velge ut 150 arter av vår rike fjellflora, var en utfordring, og det var selvsagt de som hadde synspunkter til utvalget. Det var ikke meningen at dette skulle være noen fullstendig flora. Fjellfloraen skulle omfatte noen vanlige og noen mindre vanlige arter, være i et praktisk format, lett å bære med seg, hyggelig og delikat å bla i og ikke minst inspirere til ytterligere kunnskap om fjellet. Derfor ble det også skrevet noen sider innledningsvis om fjelllets økologi. De som ønsket en fullstendig flora, kunne bruke botanikernes «bibel», Lids flora, som jeg har nevnt tidligere.

I forhold til de ressurser som var brukt til reklame, var spenningen stor våren 1952. Etter hvert som anmeldelsene kom, både i Norge og i Sverige, steg optimismen raskt. Alle parter kunne puste lettet ut, ikke bare de som hadde

Originalutgaven fra 1952.

En svensk utgave kom samtidig med den norske.

Bergfrue og rødsildre. Få har tegnet blomster vakrere og mer nøyaktig enn Dagny Tande Lid.

det faglige ansvaret, men også de økonomisk ansvarlige.

Aviser fra hele landet var fulle av lovord, og de kom fra fagfolk så vel som amatører og fjellvandrere. Botanikeren Gunnar Raabe skriver i Dagbladet den 27.06:

«Det er ingen tvil om at denne floraen i et lite og hendig format, vil bli alle fjellvandreres

faste følgesvenn. Nå skal det være slutt med den vanlige replikken: det skulle være artig å vite hva denne blomsten heter. Nå får vi vite det, lys levende kommer de oss i møte, fjellmarikåpen, bergfruen, rosenroten. Det burde være forbud mot å gå i fjellet uten å kunne litt botanikk, eller ha med denne lille fjellfloraen. Og for noen tegninger! Det er et under at det går an å gjengi de friske fjellfargene så helt igjennom riktig. En skjønner godt at Dagny Tande Lid har ligget flat i graset mens hun laget disse tegningene, som ånder av kjærlighet til fjellet.»

I Adresseavisen den 4. juli skriver Einar Fondal, mange år formann i Botanisk

forening, Trøndelagsavdelingen, : «Fjellfloraen» - en fulltreffer. Det skulle ikke undre meg om de lille perlen blant nydelige og aktuelle bøker kommer til å bli sommerens bestselger på bokmarkedet, for det har den fortjent. Den er en fulltreffer i sitt slag.»

Haakon Odd Christiansen skriver i Nidaros: «Den nye fjellfloraen - en hyllest til fjelllets skjønnhet og nøysomhet», og Jakob Vaage i Aftenposten: «Måtte den bli alle fjellvandreres beste venn». Prof. Per Størmer skrev i Blyttia, organet for Norsk Botanisk Forening, at: «Fjellvandrerne har her fått en fører som kan fortelle dem det de ønsker å vite om fjellblomstene.»

Gjærevolls utklippbok, som han fikk fra en ukjent blomsterelsker, inneholder en rekke anmeldelser av «Fjellflora», rikt og morsomt illustrert.

den kunne bli allemannseie. Til å begynne med var det ikke engang en skriftlig avtale mellom partene. Ingen var vel i tvil om at arbeidet hadde vært omfattende og krevende, derfor ble det etter en minnelig avtale fastsatt en godtgjørelse på 40 øre til hver av de tre for hver solgte bok av 1. utgaven og 1 krone til TT. I løpet av de 20 første årene steg godtgjørelsen til henholdsvis 80 øre og ca 2 kroner.

Alle de nye utgavene etter 1952 ble revidert av far. Noen av tegningene ble skiftet ut fordi Dagny Tande Lid ikke var fornøyd med dem, og i den utgaven som kom i 1977 ble boka utvidet med 14 arter. I 1955 ble det levert også en finsk utgave i 4000 eksemplarer til forlaget Ottawa i Helsinki. Det ble både den første og siste finske utgaven. I 1960 kom den første engelske utgaven og i 1979 den første tyske.

Alt arbeidet med de nye utgavene, med utvidelsen og med revisjonene tok selvsagt mye tid. Det administrative arbeidet ble utført av Jørgensen og Falkanger i mange år.

Å revidere en flora er et stort og omfattende arbeid, blant annet inngår kontroll av alle utbredelser ved hjelp av litteratur og de større norske og svenske herbariene. Utvidelsen som ble gjort til 1977-utgaven, medførte endringer også i andre tekster idet de nye artene som regel var omtalt tidligere under nærstående arter. Det ble lest tekstkorrekturer inntil fem ganger fordi setteteknikkene forandret seg, og i tillegg ble det lest fargekorrektur. Slikt arbeid var et helt annet enn i dagens PC- og tekstbehandlingstider. Arbeidet med bøkene og økonomien i hele prosjektet ble med andre ord såpass stort, at det måtte gjøres noe med fordelingen av både utgifter og inntekter. Jeg skal ikke stikke under en stol at det på 70-tallet var en god del uro og uoversensstemmelse mellom partene angående økonomien, men det skal jeg la ligge fordi det nå er gammel historie. Det endte med at partene

Prisen var den gang kr. 13,80.

Turistforeningen hadde ingen muligheter til å stille noen startkapital til rådighet, men Arne Falkanger hadde så god tro på boka og dens økonomiske muligheter at han sa seg villig til å stille seg som økonomisk garantist. Han dekket derfor alle kostnader ved starten - uten utlegg for TT. Da det etter hvert kom nye opplag, fikk Falkanger selvsagt dekket alle sine utlegg.

I utgangspunktet hadde ingen av de involverte partene tanker om noe økonomisk utbytte. De opprinnelige beregningene gikk da også ut på at floraen skulle kunne selges så rimelig at

(Trondhjems Turistforenings Publikasjonsfond, F.Bruns Forlag og de tre som hadde det faglige ansvaret), underskrev en royaltykontrakt, men det var så seint som i 1981.

Før far døde i 1994, foreslo han at jeg skulle overta det arbeidet han hadde hatt med de ulike utgavene, oppfølging i samarbeid med F. Bruns forlag, og revisjonene. Jeg følte dette som et stort ansvar, bøkene hadde vært på markedet i over 40 år og tilsammen solgt i godt over 300 000 eksemplarer! Det er ikke så mange fagbøker som kan konkurrere med slike opplagstall i Norden.

En ny utfordring kom da Gyldendal for fire år siden kjøpte opp F. Bruns bokhandel og forlag. Jeg hadde omtrent samtidig sett på salgsoppgavene at så godt som alle utgaver og eksemplarer var utsolgt. Meldinger fra kjente og ukjente bekreftet at bøkene ikke var å få tak i, verken på norsk, engelsk eller tysk. Jeg visste ikke om Gyldendal automatisk var blitt vår samarbeidspartner ved overtakelsen, og om de faktisk var klar over det selv, men Turistforeningens Publikasjonsfond ga meg fullmakt til å arbeide med saken.

Et brev fra Geir Mork i Gyldendal bekreftet overtakelsen av forlagsrettighetene, og etter en del fram og tilbake fikk jeg en egen redaktør. Vi ble enige om å markere 50-årsjubileet våren 2002 med nye utgaver både på engelsk, tysk og norsk, og også sette litt ekstra ressurser inn i markeringen av jubileet. Revisjonsarbeidet var tidkrevende, men samarbeidet med Gyldendal har vært utmerket, og målet ble nådd. Ikke bare det, men det ble

Nye utgaver på norsk, engelsk og tysk, 50 år etter.

også inngått en kontrakt med bokklubben «Villmarksliv» som forpliktet seg til å trykke 7500 eksemplarer.

Hvordan blir så fortsettelsen? Ingen kan selvsagt spå noe om den, men jeg har tro på at så lenge mennesker har behov for rekreasjon og naturopplevelser, vil de finnes også i de norske fjell. Og så lenge det går mennesker i fjellet, vil de være nysgjerrige på det som vokser langs stiene. Jeg har opplevd å høre av turvandrere at jo da, fjellfloraen har de. De har til og med måttet kjøpe et nytt eksemplar fordi foreldrenes eller til og med besteforeldrenes eksemplar for lengst var utslitt. Slike kommentarer er veldig hyggelig å høre, og jeg vil derfor fortsatt ønske fjellvandrere en riktig god tur med fjellfloraen i lomma.

